

I. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК37.013.42:378.014.533

Вайнола Р. Х., Рудкевич Н. І.

МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті здійснено характеристику й визначено особливості впливу механізмів соціалізації на особистість студента в освітньому середовищі вищого навчального закладу. Представлено різні класифікаційні підходи до визначення та обґрунтування механізмів соціалізації. Обґрунтовано значення вищого навчального закладу як інституту соціалізації студентів. Визначено сутність освітнього середовища вищого навчального закладу як соціалізуючого простору. Охарактеризовано фактори соціалізуючого впливу освітнього середовища вищого навчального закладу на особистість студента.

Ключові слова: соціалізація, умови соціалізації, фактори соціалізації, механізми соціалізації, освітнє середовище вищого навчального закладу, фактори соціалізуючого впливу.

Сучасний етап історичного розвитку України визначається стратегічним курсом держави на оновлення усіх сфер суспільного життя. Відомо, що успішність процесу соціалізації молоді визначає майбутнє будь-якої країни та є одним з факторів європейської та світової інтеграції.

Сьогодні як ніколи збереження та популяризація національної культури, традицій та звичаїв свого народу, їх відтворення з метою збагачення освітнього та особистісного соціокультурного простору є пріоритетом державної молодіжної політики.

Унікальні соціокультурні умови для соціалізації студента створює освітнє середовище вищого навчального закладу як своєрідне інформаційно-культурне поле, що надає величезні можливості для вибору видів культурно-просвітницької діяльності, виступає каталізатором соціалізуючи впливів.

Нині пошук оптимальних шляхів соціалізації особистості здійснено у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених: з позицій педагогіки (С.Вітвицька, В. Галузинський, Л.Зданевич, С.Карпенчук, Б.Красовицький, Т.Кричковська, Н.Лавриченко, Г.Левківська, М.Папуча, І.Підласий), соціології (В.Городяненко, Г.Осіпов, О.Яременко), соціальної педагогіки (О.Безпалько, І.Зверева, А.Капська, Г.Лактіонова, А.Мудрик, С.Савченко), психології (Б.Ананьєв, Г.Андреева, Л.Божович, І.Булах, І.Кон, А.Петровський), філософії (В. Андрущенко, В.Кремень, І.Надольний, В.Огнев'юк).

Теоретичні засади функціонування соціального середовища вищого навчального закладу обґрунтовано В. Белоусовим, Л. Буєвою, П. Бурдье,

А. Дорошенком, М. Лукашевичем, А. Мудриком, С. Харченком та ін. Дослідження освітнього середовища здійснено в контексті соціально-виховного середовища (Ж. Петрочко, М. Шакурова); соціокультурного середовища (О. Джексон, А.Рижанова, О. Холоденко); освітнього середовища навчального закладу (О. Бурим, Г. Мешко, С. Тарасова, С. Савченко).

Помітне місце в розкритті порушеної проблеми посідають праці, присвячені механізмам соціалізації студентської молоді: в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору (С. Савченко); засобами діагностики соціально-виховного процесу як умови соціалізації студента (Ж. Баб'як); визначенню педагогічних умов соціалізації студентів у позанавчальній діяльності (Г. Овчаренко); засобами волонтерської роботи в умовах вищого навчального закладу (З. Бондаренко); діяльності студентських волонтерських груп (Т. Лях); формуванню про соціальних особистісних смислів студентської молоді (Н. Грищенко).

Підтвердженням взаємозалежності та взаємообумовленості процесів соціалізації молоді та соціально-виховної діяльності зі студентами стали праці Ю.Загороднього (педагогічні умови політичної соціалізації студентської молоді в умовах великого міста), Р.Кубанова (характеристики ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах культурно-освітнього простору), М.Сібіревої (культурна соціалізація молоді як соціально-педагогічна проблема).

Узагальнення та аналіз науково-методичної літератури, результатів наукових досліджень щодо етнокультури студентів вищих навчальних закладів дали змогу відзначити, що у вагомих за теоретичними і прикладними здобутками працях залишається поза увагою ґрунтовне вивчення природи механізмів соціалізації студентів, зокрема в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Тому *метою нашої статті* стало здійснення характеристики і визначення впливу механізмів соціалізації студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Проблеми соціалізації в сучасному українському суспільстві пов'язані із трьома обставинами: 1) зміною (руйнуванням) системи цінностей, у результаті чого старше покоління не завжди може підготувати молодь до життя в нових умовах; 2) корінною й дуже швидкою зміною соціальної структури суспільства; 3) ослабленням системи формального й неформального соціального контролю як фактора соціалізації [1].

Входження особистості в соціалізуючий простір відбувається шляхом взаємодії з різними факторами, чинниками і агентами соціалізації, які отримали в науковій літературі узагальнююче визначення механізмів. Впливом на особистість механізмів соціалізації багато в чому обумовлена успішність та безбар'єрність реалізації даного процесу.

У сучасних наукових підходах широко представлено різні тлумачення поняття «механізми соціалізації». При цьому більшість дослідників проблеми визначають один з механізмів соціалізуючого впливу як пріоритетний.

Так, французький психолог Г. Тард вважав основним механізмом соціалізації наслідування зразків поведінки. Американський вчений

Ю.Бронфенбренер провідним механізмом соціалізації визначив прогресивну взаємну акомодацию (приспосовуваність) між людською істотою, що активно росте, і мінливими умовами, в яких вона живе. Дж. Мід механізми соціалізації розкривав через сприйняття ролей. При цьому прийняття ролі трактував як процес присвоєння ролі в іншій, незвичній ситуації взаємодії, а виконання ролі – як фактичні дії або акти рольової поведінки. В.Мухіна розглядає як базові механізми соціалізації ідентифікацію і відособлення особи, а А.Петровський – закономірну зміну фаз адаптації, індивідуалізації й інтеграції в процесі розвитку особи[5]. Узагальнюючи наявні дані, можна виокремити дві основні групи, до яких увійшли схожі за природою впливу на особистість механізми соціалізації.

До першої групи належать психологічні механізми соціалізації. Її утворюють такі механізми: імпрінтинг (закарбовування в пам'яті, фіксування людиною на рецепторному і підсвідомому рівнях особливостей життєво важливих об'єктів, що впливають на неї); наслідування (дотримання якогось прикладу, взірця, що виступає як один із шляхів довільного і, найчастіше, мимовільного засвоєння людиною соціального досвіду); ідентифікація (процес неусвідомлюваного ототожнення людиною себе з іншою людиною, групою, взірцем); рефлексія як внутрішній діалог, в якому людина роздивляється, оцінює, приймає або відкидає ті чи інші цінності, властиві різним інститутам суспільства, сім'ї, товариству ровесників, значущим особам і т. ін. Рефлексія може являти собою внутрішній діалог кількох видів: між різними «я» людини, з реальними або вигаданими особами та ін. За допомогою рефлексії людина може формуватися й змінюватися внаслідок усвідомлення і переживання нею тієї реальності, в якій вона живе, свого місця в цій реальності і себе самої[6].

Другу групу утворюють механізми соціалізації, що виступають системою соціального впливу на особистість, які соціально формують молоду людину. Провідним в цій групі є інституціональний механізм соціалізації, що функціонує в процесі взаємодії людини з інститутами суспільства і різними організаціями, як спеціально створеними для його соціалізації, так і такими, що реалізують функції соціалізації вторинно, паралельно зі своїми основними функціями (виробничі, громадські, клубні й інші структури, а також засоби масової комунікації). У процесі взаємодії людини з різними інститутами і організаціями відбувається наростаюче нагромадження знань і досвіду соціально схвалюваної поведінки, які відповідають їм, а також досвіду імітації соціально схвалюваної поведінки і конфліктного чи безконфліктного ігнорування виконання соціальних норм[6].

Визначаючи значення вищого навчального закладу як інституту соціалізації наголосимо увагу на тому факті, що результатом соціально-виховної роботи ВНЗ має стати цілеспрямована підготовка студентської молоді до виконання соціальних функцій, до активної участі у соціальному та етнокультурному розвитку, безбар'єрної професійної та особистісної інтеграції в соціокультурне середовище[3]. Водночас результативність процесу соціалізації студентської молоді обумовлена активністю участі студента у цьому процесі, оскільки студент набуває якостей суб'єкта власної соціалізації.

У цьому контексті ми визначаємо *освітнє середовище вищого навчального закладу* як спеціально організовану, особистісно орієнтовану систему підготовки майбутніх фахівців (мета, напрями, умови, змістово-технологічне забезпечення), у якій створюються сприятливі умови для оптимальної реалізації механізмів соціалізації, професійного та особистісного розвитку студентів.

Ми здійснили спробу гіпотетично охарактеризувати *фактори соціалізуючого впливу* освітнього середовища вищого навчального закладу на особистість студента, а саме: фасілітаційний характер освітнього середовища; конструктивність соціокультурного оточення; відповідність змісту навчально-виховного процесу новітнім культурним, духовним, матеріальним запитам сучасного студентства; гуманізація навчально-виховного процесу; соціокультурна спрямованість підготовки майбутнього фахівця тощо.

Ще одним дієвим механізмом є стилізований механізм соціалізації, що діє в рамках певної субкультури. Під субкультурою розуміється «комплекс морально-психологічних рис і поведінкових проявів, типових для людей певного віку, певної професійної або культурної верстви, яка в цілому створює певний стиль життя і мислення тієї чи іншої вікової, професійної або соціальної групи. Оскільки студенти як соціальна група виявляють яскраві ознаки субкультури ми вважаємо цей механізм дієвим в середовищі вищого навчального закладу» [2, с. 112].

Студентські роки є періодом зростання кола комунікативної діяльності людини. Саме тому надзвичайно важливим для соціалізації студента є міжособистісний механізм соціалізації, що функціонує в процесі взаємодії людини з суб'єктивно значущими для неї особами[2]. У його основі лежить психологічний механізм міжособистісного перенесення завдяки емпатії, ідентифікації тощо. Значущі особи можуть бути членами тих або інших організацій і груп, з якими людина взаємодіє, а якщо це ровесники, то вони можуть бути і носіями вікової субкультури. Але бувають нерідко випадки, коли спілкування із значущими особами в групах і організаціях може зробити на людину вплив, не ідентичний тому, який робить на неї сама група або організація. Тому доречно вирізняти міжособистісний механізм соціалізації як специфічний. Для соціально-педагогічної діяльності вищого навчального закладу надзвичайно важливо, щоб у коло значущих для студента осіб потрапив куратор, представники студентського активу, соціальної студентської служби тощо[4].

Соціалізація людини відбувається за допомогою всіх названих вище механізмів. Проте в різних статовікових і соціально-культурних груп, у конкретних людей співвідношення ролі механізмів соціалізації різне, і часом ця відмінність дуже суттєва. Так, в умовах села, малого міста, селища, а також у малоосвічених сім'ях у великих містах суттєву роль може відігравати традиційний механізм. В умовах великого міста особливо явно діють інституціональний і стилізований механізми. Для людей явно інтровертного типу (тобто звернених всередину себе, підвищено тривожних, самокритичних) найважливішим може стати рефлексивний механізм. Ті або інші механізми

відіграють різну роль у тих або інших аспектах соціалізації. Так, якщо мова йде про особливості студентства як соціальної групи, то дієвими, на нашу думку, є стилізований механізм та механізм наслідування зразків.

Аналіз праць М. Алексєєвої-Вовк та С.Савченко дозволив нам визначити ті механізми, що, на нашу думку, більшою мірою обумовлюють успішність реалізації завдань соціалізації студентської молоді: міжособистісний механізм, інституційний механізм, механізми наслідування, ідентифікації, інтеріоризації та екстеріоризації. При цьому такі механізми як рефлексія та імпринтинг, ми вважали за доцільне опустити, оскільки процес їх впливу є психологічно прихованими.

До перспектив наших наукових розвідок належить визначення критеріїв і показників етнокультурної соціалізації студентської молоді, відповідно до охарактеризованих механізмів соціалізації студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Використана література:

1. Алексєєва-Вовк М.І. Педагогічні умови соціалізації студентів засобами культури мовлення: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.05 /Алексєєва-Вовк Марія Ігорівна, Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2008. – 22 с.
2. Алексєєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики [Текст]: наук. метод. посіб. – К.: Пед. думка, 2007. – 152 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери: за ред. проф. І.Д. Зверєвої. – Київ, Симферопіль: Універсум, 2012. – 536 с.
4. Портницька Н.Ф. Наслідування як психологічний механізм розвитку творчих здібностей у дошкільному віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Портницька Наталія Федорівна. – К., 2007. – 20 с.
5. Савченко С. В. Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства [Текст]. – Луганск: Альма Матер, 2003. – 406 с.
6. Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених і студ., 20-21 квіт. 2011 р., м. Суми / [редкол.: О. Ю. Щербина-Яковлева (відп. ред.) та ін.] – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – 427 с.

ВАЙНОЛА РЕНАТА ХЕЙКИЕВНА, РУДКЕВИЧ НАТАЛЬЯ ИГОРЕВНА, Механизмы социализации студенческой молодежи в образовательной среде высшего учебного заведения.

В статье осуществлена характеристика и определены особенности влияния механизмов социализации на личность студента в образовательной среде вуза. Представлены различные классификационные подходы к

определению и обоснованию механизмов социализации. Обосновано значение высшего учебного заведения как института социализации студентов. Определена сущность образовательной среды высшего учебного заведения как социализирующего пространства. Охарактеризованы факторы, которые определяют социализирующее влияние образовательной среды высшего учебного заведения на личность студента.

Ключевые слова: социализация, условия социализации, факторы социализации, механизмы социализации, образовательная среда вуза, факторы социализирующего влияния.

VAINOLA RENATE, RUDKEVYCH NATALIA, *The mechanisms of socialization of students in the educational environment of higher education.*

In the article the characteristics and peculiarities of socialization mechanisms of influence on the individual student in the educational environment of higher education. Submitted different classification approaches to identify and study the mechanisms of socialization. Grounded value higher educational institution as an institution of socialization of students. The essence of the educational environment of higher education institution which as socialize space. Characterized social factors that influence the educational environment of higher educational institution on the individual student.

Keywords: socialization, socialization conditions, factors of socialization, mechanisms of socialization, educational environment of the university, socialize factors which influence.

УДК 37.013.42(076)

Гапончук О. М.

КОНСУЛЬТАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА: ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ

У статті проаналізовано зміст поняття «консультативна діяльність соціального педагога» як виду діяльності. Визначено ключові ознаки консультативної діяльності соціального педагога: консультативна діяльність – це один із видів професійної діяльності фахівця; консультативна допомога фахівця клієнтам є кваліфікованою, особливим чином організованою, безпосередньою; кожна фізично і психічно здорова людина сама в змозі впоратися майже з усіма проблемами, які виникають у неї; консультування є процесом двостороннім; спрямованість консультування виражається у допомозі клієнту в гармонізації себе, свого оточення та способу життя. З'ясовано, що консультування – це самостійний вид професійної діяльності соціального педагога, а консультація – це метод роботи у процесі надання соціально-педагогічної допомоги на будь-якому з її етапів.